

Prof. PhDr. Břetislav Vachala, CSc. (27. července 1952 – 24. června 2020)¹

Ladislav Bareš

Jednoho červnového dne roku 1970 směřovaly k hlavní budově Filozofické fakulty Univerzity Karlovy (FF UK) desítky, či spíše stovky mladých lidí, plných rozechvění a obav, ale i naděje a očekávání, aby se po úspěšném složení přijímacích zkoušek staly studenty této staroslavné univerzity. Mezi nimi byla i menší skupinka uchazečů o studium orientalistických oborů, včetně egyptologie. A právě tehdy se ve druhém patře fakulty setkali budoucí dva (více jich tehdy profesoru Žábovi nedovolilo přijmout tzv. směrné číslo) studenti tohoto oboru, kteří pak jako spolužáci, kamarádi a kolegové měli strávit pospolu dalších padesát let – Břetislav Vachala a autor tohoto článku.

Břetislav Vachala, po celý život přesvědčený a věrný královéhradecký patriot, se kupodivu narodil v Jaroměři – údajně proto, že v hradecké porodnici právě v té době nebylo místo. Kromě tohoto prvního týdne strávil v Hradci Králové celé své dětství a mládí. Již v raném mládí se jeho zájmy začaly rozvíjet třemi hlavními směry, které pak sledoval po celý další život – starý Egypt, filatelie a královéhradecký fotbal.

Zájem o starý Egypt v něm tehdy nepochybně vzbudila československá účast v mezinárodní akci UNESCO na záchranu památek starověké Nubie, které měly být zaplaveny přehradním jezerem nově budované Vysoké přehradě v Asuánu, nebo možná už zprávy o zahájení vlastních archeologických výzkumů v Egyptě v roce 1960. Československo se do nubijské záchranné akce zapojilo v roce 1961 a zprávy o ní se ve velkém rozsahu objevovaly téměř ve všech našich sdělovacích prostředcích, včetně rozhlasu a televize. Nepochybně k tomu přispěla i tehdejší celková mezinárodní situace, zejména rozsáhlá spolupráce mezi tehdy mladou egyptskou republikou a Československem, resp. Sovětským svazem a dalšími státy z jeho sféry vlivu.

Mladý Břetislav, tehdy ještě žák prvního stupně základní školy, si začal z novin a časopisů vystrihovat články o nubijské akci a československé účasti a postupně rozšiřoval svůj zájem na celou oblast starověkého Egypta a jeho památek. V jeho knihovničce se rychle objevily tehdy dostupné knihy na toto téma – *Zlatý faraón* od Karla Brucknera, Ceramovi *Bohové, hroby, učenci* a také *Za sedmi divy světa* Vojtěcha Zamarovského, které – jak vzpomínal – dostal za vysvědčení v šesté třídě. K tomu pak přibýly po antikvariátech získané starší knihy Františka Lexy a dalších. V roce 1967, kdy vyšla

první česká kniha o naší účasti v nubijské záchranné akci, *Plavba za hieroglyfy* z pera Milana Hlinomaze, už byl Břetislav několik let v kontaktu s tehdejšími řediteli Československého egyptologického ústavu profesorem Zbyňkem Žábou; ten mu zprostředkoval Miloš Lukáš, dávný Žábův profesor řečtiny a latiny z tamního gymnázia.

Po maturitě na hradeckém gymnáziu J. K. Tyla (tehdy ovšem zvaného Střední všeobecně vzdělávací škola) Vachalova cesta nemohla vést jinam než ke studiu egyptologie na FF UK, které se právě tehdy, po deseti letech, znovu otevíralo. Dnes už se asi nedozvíme, jestli profesora Žábu k návrhu na otevření nového ročníku studia egyptologie právě v roce 1970 vedlo vědomí, že tehdy bude maturovat jeho chráněncem a východočeský spolurodák, ale zdá se to být vcelku pravděpodobné. Podle nedávno zveřejněné Vachalovy vzpomínky² si profesor Žába původně přál mít studenty egyptologie čtyři – dva v kombinaci s archeologií a dva v kombinaci s arabistikou, ale nakonec mu bylo umožněno přijmout pouze dva studenty, a to jen v kombinaci s druhým z uvedených oborů.³

Oba studenti byli mimopražští, a navíc z odlišných stran republiky – z Hradce Králové a z Plzně, a tak celou studijní dobu strávili na koleji na pražských Petřinách. Zřejmě bylo dobře, že jsme během pěti let studia nikdy nebydleli spolu, a tak nám ani v nejmenším nehrozila ponorková nemoc. I tak jsme ale po většinu té doby přinejmenším dva, často hodně dlouhé večery týdně trávili spolu. Jeden nad každotýdenním úkolem z egyptologie a druhý nad úkolem z arabštiny. Dost času ale zbývalo i na další studentské radovánky a samozřejmě také na návštěvy fotbalových (a v případě staré Štvanice i hokejových) stadionů, kde právě hrály kluby z Hradce Králové a z Plzně. Na tyto zápasy chodila celá parta Hradečáků a dalších Východočechů, která se vytvořila během společných cest do Prahy v neděli večer. Do této skupiny, která se setkávala na nádraží v Pardubicích a cestu z východních Čech si krátila mimo jiné skládáním podivuhodných, svým způsobem značně surrealistických básní a písní, patřil také Vachalův spolužák z gymnázia, češtinář Jan Dvořák (později těsně před dokončením studia v 5. ročníku z politických důvodů vyhozený z fakulty, takže mohl dostudovat až o několik let později), a rovněž češtinář Martin Svatoš z Chocně a další dnes významné postavy českého kulturního života.

¹ Tato práce vznikla v rámci programu Univerzity Karlovy Progres Q11 s názvem *Komplexita a resilience. Staroegyptská civilizace v multidisciplinární a multikulturní perspektivě* a za podpory projektu *Kreativita a adaptabilita jako předpoklad úspěchu Evropy v propojeném světě*, reg. č.: CZ.02.1.01/0.0/0.0/16_019/0000734 financovaného z Evropského fondu pro regionální rozvoj.

² Reflex Speciál 2/2020 (květen 2020), s. 38.

³ Tehdy platná směrná čísla, schvalovaná především tehdejšími nadřízenými politickými orgány, ostatně velmi výrazně omezovala počet nově přijímaných studentů, i arabistiku nakonec (včetně dvou studentů v kombinaci s egyptologií) studovalo jen pět zájemců.

Obr. 1 Dva tehdejší studenti egyptologie na pohřbu profesora Zbyněka Žáby v roce 1971 (Břetislav Vachala uprostřed) (foto M. Zemina) / Fig. 1 Two students of Egyptology at the funeral of Professor Zbyněk Žába in 1971 (Břetislav Vachala in the centre) (photo M. Zemina)

Oficiální počet studentů egyptologie byl sice omezen na dva, ale na přednášky, zejména zpočátku, docházelo ještě několik dalších zájemců o tento obor. Mezi nimi byl i dnes významný orientalista a historik Petr Charvát, s nímž se ostatně Vachala znal ještě z jedné letní archeologické brigády ve východních Čechách, a také Jane Clayová, která později dlouhodobě spolupracovala s profesorem Evženem Strouhalem v Náprstkově muzeu. Specifika přednášek profesora Žáby byla již zmíněna jinde (Bareš 2019: 12), a za vzpomínku možná stojí i zkouška z klasické egyptštiny, kam se oba studenti v horkém červnovém dni roku 1971 dostavili v řádném čase v 9.00, aby pak na zkoušejícího čekali až do půl jedné a po jejím úspěšném absolvování někdy po šesté

hodině večerní zamířili na pozvání jednoho ze starších zájemců o egyptologii, který s nimi také chodil na přednášky, do nedaleké restaurace. To ještě nikdo z nich nevěděl, že jen o pár týdnů později, ještě před začátkem nového akademického roku, se sejdou znovu, a to na pohřbu profesora Žáby. Tam, ve strašnickém krematoriu, také vznikla první společná fotografie obou studentů egyptologie (obr. 1), jejíž smutný protějšek, poslední společná fotografie obou dávných studentů, vznikla v únoru roku 2020 (viz obr. 5).

Po smrti profesora Žáby, v časech nastupující normalizace, egyptologie málem jako studijní předmět na FF UK zanikla. Uvažovalo se dokonce o tom, že oba studenti dostanou možnost přejít na jiný obor,⁴ ale

⁴ Osobní informace profesora Miroslava Vernera, viz také Bareš (2019: 14).

Obr. 2 Břetislav Vachala jako velvyslanec České republiky při návštěvě českých archeologických výzkumů v Abúsíru v roce 1993 (zleva *reis* Talál el-Keretí, paní Helena Vachalová, *reis* Ahmad el-Keretí, dcery manželů Vachalových Šárka a Lucie, Břetislav Vachala, Ladislav Bareš, v pozadí tehdejší inspektor Egyptské památkové správy p. Essám) (foto M. Zemina) / Fig. 2 Břetislav Vachala as the Czech ambassador visiting the archaeological excavations at Abusir in 1993 (left to right *reis* Tallal el-Kereti, Mrs. Helena Vachala, *reis* Ahmad el-Kereti, daughters of Mr. and Mrs. Vachala Šárka and Lucia, Břetislav Vachala, Ladislav Bareš; behind, the Inspector of the Supreme Council of Antiquities Mr. Essam) (photo M. Zemina)

k tomu naštěstí nakonec nedošlo. Další výuku převzal František Váhala a zejména Miroslav Verner, pod jehož vedením oba studenti připravili a obhájili své diplomní práce a úspěšně zakončili studium egyptologie. Už ve své diplomní práci Vachala sledoval jedno z témat, jemuž se pak, byť v různé míře, věnoval celý svůj další profesní život, a které v té době nebylo zdaleka tak frekventované jako dnes, a to otázku postavení žen ve staroegyptské společnosti (Vachala 1975, 1978a, 1978b, 1979a, 1980a, 1980b, 1997a, 1997b, 2003a, 2005a, 2006, 2007a, 2007b, 2011a, 2012a, 2015a).

Ještě v témže roce 1975 oba mladí absolventi egyptologie odjeli na delší stáž do Egypta. Záhy, v podstatě po prvním rozkoukání, však autor tohoto příspěvku onemocněl a musel se vrátit. Vachala tak více než půl roku strávil v Egyptě na studijním pobytu sám a tuto dobu plně využil k navazování kontaktů mezi egyptskými a zahraničními kolegy, ale i k poznávání staroegyptských památek i dalších pamětihodností a krás země na Nilu – ostatně cestování a poznávání nových krajin bylo jeho další celoživotní zálibou. Během pobytu se velmi sblížil i s rodinou el-Keretíů, předáků místních dělníků na československých archeologických výzkumech v Abúsíru. *Reis* Abdo el-Keretí ho jako hlava rodiny dokonce fakticky adoptoval jako svého dalšího syna. Do Sakkáry za Keretíovci jezdil Vachala linkovým autobusem odjíždějícím od gízského nádraží a spojujícím jednotlivé vesnice podél kanálu el-Marjúťja. Jak Břetislav často vzpomínal, *reis* Abdo mu vždycky ke kanálu, kde autobus zastavoval, posílal naproti jednoho ze svých synů, protože ke keretíovskému domu poblíž

tehdejšího inspektorátu Nejvyšší rady pro památky bylo potřeba projít ještě dobré dva kilometry mezi poli a cestou nezabloudit ve vesnici Abúsír.

Hned po návratu do Prahy na podzim 1976 se Vachala stal členem Českého (tehdy Československého) egyptologického ústavu – v té době součásti Katedry věd o zemích Asie a Afriky FF UK – a zůstal jím až do svého odchodu, s výjimkou dvou období, a to základní vojenské služby a doby, kdy ve funkci velvyslance zastupoval Českou republiku v Egyptě. Jako absolvent vojenské katedry UK, kterou se až na naprosté výjimky všichni účastníci snažili přetřpět hlavně proto, aby nemuseli na vojnu na dva roky,⁵ šel na vojnu na rok, ale i za tu dobu prožil podivuhodné peripetie, na něž po letech vzpomínal spíše s úsměvem. Původně nastoupil na vojenskou správu na severní Moravě, ale o jeho dalším osudu rozhodl napínavý hokejový zápas mezi tehdejšími Československem a Sovětským svazem. Televizní přenos sledoval v době, kdy měl službu na vrátnici vojenské správy, a v napínavém momentu se nenechal vyvést z míry stále naléhavějším zvoněním a později i boucháním u vrat. Jak se pak ukázalo, tím, kdo venku dělal takový rozruch, byl náčelník vojenské správy, a tak zbytek základní vojenské služby Vachala strávil u odloučené jednotky, pravda asi o sto kilometrů blíže ke svému hradeckému domovu.

Svým způsobem jedinečný byl i jeho nástup do diplomatické funkce, protože do Egypta přijel v polovině ledna roku 1993 jako první velvyslanec nově vzniklé České republiky pro Egyptskou arabskou republiku a Súdánskou republiku (obr. 2). Připadl mu tedy

⁵ Někteří z těch, kteří s námi vojenskou katedru tehdy absolvovali s naprostou nechutí a jen pod hrozbou dvouleté základní vojenské služby, se pak kupodivu po desítkách let začali prosazovat jako odborníci na brannou a bezpečnostní politiku.

neprůliš jednoduchý úkol rozdělit stávající zastupitelský úřad mezi ambasády nově vzniklých nástupnických států bývalého Československa. I tohoto úkolu se zhostil se ctí a bez problémů a tak ostatně proběhla celá doba jeho působení v této funkci, pro kterou byl skvěle vybaven, kromě jiného, i vlastní hlubokou znalostí Egypta a dobrou znalostí arabštiny.⁶ Jak později sám vzpomínal, jedna z prvních otázek hostitelů při jeho oficiálních návštěvách představitelů egyptských gubernorátů vždy byla, zda už předtím Egypt navštívil. Ve chvíli, kdy vylicil dlouhé měsíce, které v této zemi už dříve strávil, a co všechno už v této zemi zná z vlastní zkušenosti, změnila se atmosféra z ryze oficiální na téměř přátelské posezení starých dobrých známých. V takové situaci pak samozřejmě bylo podstatně snadnější probrat a všestranně podpořit zájmy našeho státu. O jeho úspěších ve funkci velvyslance svědčí nakonec i to, že obvykle tříletá doba vyslání byla v jeho případě prodloužena na téměř pět let.

Ani jako velvyslanec Vachala nezapomínal na své celoživotní poslání, tedy na egyptologii. V rámci možností podporoval české archeologické výzkumy v Egyptě a napomohl uspořádání několika výstav propagujících českou vědu.⁷ Pokud našel čas, poznával další a další památky a místa staroegyptské, ale i islámské kultury. Rozsáhle také podporoval českou účast při rekonstruování islámských památek, zejména mešity a chánky emíra Sajf ad-Dína Šajchú al-Umarího (pocházející ze 14. století)⁸ ve staré Káhíře. Měl přitom možnosti uplatnit jak své arabistické schopnosti, tak znalosti egyptologa, protože součástí této středověké islámské stavby je i blok pocházející ze staveb staroegyptské Memfidy. Publikace této památky se nakonec stala jedním z posledních Vachalových příspěvků k egyptologii (Vachala, *v tisku a*), i když jejího uveřejnění už se nedočkal. Další účastník této akce, ing. Michael Balík, ostatně sám dlouholetý spolupracovník Českého egyptologického ústavu při výzkumech v Egyptě, dodnes vzpomíná, jaký rozruch v zapadlé uličce staré Káhíry vzbudil příjezd bílého velvyslanceckého mercedesu, ze kterého vystoupil osobně pan velvyslanec v bílém obleku a nechal si od místních lidí přinést žebřík, aby se dostal k velkému bloku se staroegyptským nápisem použitým jako nadpraží nad vstupem. A protože kámen byl po všech těch staletích pokrytý prachem a sazemi, nechal si přinést ještě kbelík s vodou a hadr, aby ho mohl osobně očistit (bez ohledu na špinavou vodu cákající všude okolo) a opsat si několik metrů dlouhý hieroglyfický nápis.⁹

Dobu, kterou strávil ve funkci velvyslance, využil co možná nejvíce i k tomu, aby se seznámil i s lidmi, krajinou a památkami dalších zemí, které spadaly do

okruhu působnosti jím vedeného zastupitelského úřadu, a to Súdánu a také Jemenu. Geografickou blízkost využil i k návštěvám dalších zemí Blízkého východu – Izraele, Jordánska, Libanonu a Sýrie. Výsledkem jeho cest do těchto zemí bylo několik cestopisných článků, v nichž české veřejnosti přiblížil své poznatky z těchto vzdálených a tehdy ještě málo navštěvovaných zemí, jejich kulturu a pamětihodnosti (Vachala 1996a, 1997c, 1997d, 1998a, 1998b, 1999a, 1999b).

Po návratu do Prahy na podzim roku 1997 se opět plně zapojil do činnosti tehdy už Českého egyptologického ústavu, a to jak do archeologických výzkumů v Egyptě (zejména v Abúsíru) (obr. 3), tak do výuky oboru egyptologie, která se od roku 1989 na FF UK otevírala v pravidelných pěti- až šestiletých intervalech.¹⁰ V roce 2003 se habilitoval a v roce 2007 byl jmenován profesorem egyptologie na FF UK. Podílel se i na úkolech spojených s administrativním chodem ústavu a po několika let, mezi roky 2000 a 2005, zastával i náročnou funkci jeho ředitele. Získal rovněž mezinárodní uznání jako dopisující člen Německého archeologického ústavu v Berlíně, byl členem Mezinárodní asociace egyptologů a Mezinárodní společnosti pro nubijská studia. Za zásluhy o rozvoj egyptologického bádání mu byla v roce 1995 udělena medaile Alexandrijské archeologické společnosti.

Ve své odborné práci se Vachala dlouhodobě zaměřoval na publikování vybraných kategorií nálezů z archeologických výzkumů v Abúsíru (Vachala 1979b, 1981a, 1982b, 1992a, 1995b, 2001a, 2003b, 2004a, 2004b; Vachala – Faltings 1995; Vachala – Svoboda 1989a, 1989b) a v menší míře i v Núbii (Vachala 1986a, 1987). Vedle toho publikoval i řadu památek nacházejících se v českých (Vachala 1978c, 1980c, 1981b, 1992b, 2005b, 2005c, 2010a, 2011b), a do určité míry i slovenských (Vachala 1988) a zahraničních (Vachala 2012b) sbírkách. Pozornost věnoval i jednotlivým dílčím otázkám dějin a vývoje staroegyptské civilizace (Vachala 1979c, 1989a, 1990, 1991a, 1991b, 1992c, 1994a, 1995c, 1996b, 1997e, 2001b, 2002a, 2002b, 2004c, 2004d, 2005d, 2006c, 2007c, 2009b, 2010b, 2010c, 2012c, 2012d, 2014a, 2015b). Jako odborný poradce se podílel na péči o uchování egyptského kulturního dědictví (Balík – Vachala 1995, 1996, 2000, 2001; Balík – Vachala – Macek 2002; Dvořák – Vachala 2007), přispíval k řešení metodologických problémů spjatých s archeologickou prací v Egyptě (Vachala – Švec 1989; Procházka – Vachala 2003; Vachala – Procházka 2003; Vachala 2006d; Hašek – Maštera – Vachala 2011), a pozornost věnoval i vývoji egyptologie u nás (Vachala 1978d, 1984, 1985a, 1985b, 1986b, 1989b, 1991c, 1996c, 2000b, 2001c, 2004e,

⁶ Znalost arabštiny si v letech 1979 a 1981 upevnil i absolvováním dvou několikátýdenních kurzů tohoto jazyka v Burgibově ústavu živých jazyků v Tunisku. Obou pobytů využil i k hlubšímu poznání této země. Viz také Vachala (1982a).

⁷ Viz k tomu např. Vachala (1995a).

⁸ K této stavbě a celé akci viz také Balík – Vinař (1993).

⁹ Osobní vzpomínka účastníka této akce ing. Michaela Balíka, CSc.

¹⁰ Takto byla výuka egyptologie na pregraduální úrovni organizována až do roku 2011. Tehdy byla v souladu s boloňským opatřením Evropské unie rozdělena na dva stupně, tedy bakalářské a magisterské studium, takže periodicitu otevírání nového ročníku tohoto oboru se značně zkrátila.

Obr. 3 Břetislav Vachala před vstupem do Intiho mastaby v Abúsíru (foto K. Voděra) / Fig. 3 Břetislav Vachala in front of the entrance to the mastaba of Inti at Abusir (photo K. Voděra)

2005f, 2008, 2017b, 2017c, 2017d, 2017e) i ve světě (Vachala 1978e, 1980d, 1981c, 1983, 1993a, 1995d, 1999c, 2011c, 2014b, 2015c). Aktivně se zúčastnil mnoha mezinárodních kongresů a konferencí u nás i v zahraničí (viz např. Vachala 1986a, 1990, 1991c, 1993b; Vachala – Balík 2000; Vachala 2004f, *v tisku b*) a jeho příspěvky vždy budily zasloužený zájem.

Zdaleka největší pozornost ovšem věnoval staroegyptskému písemnictví, a to nejen krásné literatuře, ale i náboženským a odborným textům, zejména lékařským. Do češtiny postupně přeložil téměř všechna díla staroegyptské literatury a obvykle se k nim opakovaně vracel. Po prvních zběžných překladech, uveřejňovaných časopisecky jen s nejnужnějším výkladem a komentářem, následovaly knižní soubory věnované jednotlivým základním žánrům, jako byly knihy moudrých rad do života (Vachala 1992d),¹¹ pohádky a povídky (Vachala 1994b) a také milostná poezie (Vachala 1982c, 2003c; viz také Vachala 2003a, 2003b). Ve svých postupně vydávaných překladech sledoval i nejnovější vývoj bádání v oboru, jak pokud jde o vlastní text, tak co se týče jeho výkladu. Z rozsáhlého souboru staroegyptských náboženských textů stačil přeložit jen staroegyptskou Knihu mrtvých (Vachala 2009a), vydání druhého svazku, věnovaného detailním komentářům a výkladům a chystaného

ve spolupráci s Jiřím Janákem, zůstalo bohužel už jen ve stadiu příprav.

Svémi překlady lékařských textů se podílel i na rozsáhlém souborném díle o staroegyptské medicíně, na němž spolupracoval s Evženem Strouhalem a Hanou Vymazalovou (Strouhal – Vachala – Vymazalová 2010, 2017). Bohužel už se nedožil vydání posledního, třetího svazku tohoto titulu, který i v celosvětovém měřítku patří nepochybně k tomu nejlepšímu, co bylo v daném oboru dosud vytvořeno, a právem kromě češtiny vychází i v anglickém překladu v renomovaném nakladatelství Americké univerzity v Káhiře (Strouhal – Vachala – Vymazalová 2014). Jeho posledním velkým překladatelským dílem byla příprava souhrnného českého překladu a odpovídajícího komentáře nejrozsáhlejšího staroegyptského lékařského spisu obsaženého na tzv. Ebersově papyru; jeho publikace se ale už rovněž nedožil (Vachala 2020). Několik kratších studií, k nimž ho možná přivedla právě odbornost jeho manželky, MUDr. Heleny Vachalové, věnoval i specifickým otázkám zubního lékařství ve starém Egyptě (Vachala 2013a, 2013b, 2017f).

Nedílnou součástí odborné práce pro něj bylo i zprostředkování poznatků o starém Egyptě a jeho civilizaci a stejně tak referování o nejnovějších výsledcích českého i mezinárodního egyptologického bádání širší

¹¹ K novému soubornému vydání se Vachala podle svých slov chystal, ale zůstalo jen u záměru.

Obr. 4 Hlídač Sajjid přináší Břetislavu Vachalovi jeho oblíbenou kávu v době přestávky při výzkumech v Abúsíru (foto M. Frouz) /
Fig. 4 Guardsman Sayyed bringing his excellent cup of coffee to Břetislavu Vachala during the pause in the work at Abusir (photo M. Frouz)

veřejnosti. Tuto stránku jeho činnosti nejlépe zhodnotila dlouholetá spolupracovnice ústavu, australská egyptoložka Vivienne Gae Callender, slovy: „Byl mimořádně pilný, pokud jde o psaní pro širokou veřejnost, a to je něco, co považuju za nezbytnost pro každého člena akademické obce.“¹² Tomu se věnoval jak ve svých vydaných knihách (Vachala 1989c, 1992d, 1994b, 1997e, 2000a, 2001d, 2002c, 2005e) a dalších textech, tak i v mnoha přednáškách¹³ a příspěvcích a vystoupeních v hromadných sdělovacích prostředcích. Byl součástí autorského týmu řady všeobecných i odborných slovníkových a encyklopedických projektů, kam přispěl možná až stovkami hesel týkajících se starého Egypta nebo egyptologie.¹⁴ S odbornou činností a působením na širší veřejnost dlouhodobě spojoval i činnost v redakčních radách publikační řady *Encyklopedie*

antropologie a časopisů *Anthropologia Integra*, *Nový Orient*, *Dějiny a současnost*.¹⁵

Za svou práci a činnost pro veřejnost byl opakovaně oceňován. V roce 2004 byl v anketě Lidových novin vyhlášen Vědcem roku. O rok později byl součástí týmu, který získal cenu Ministerstva zahraničních věcí ČR *Gratias agit* za šíření dobrého jména našeho státu v zahraničí. Za knihu *Starí Egypťané* mu byla udělena Zlatá stuha za rok 2001 v oblasti tvorby literatury faktu. Byl rovněž členem autorských kolektivů, jež v roce 2013 získaly cenu Slovník roku 2013 a druhé místo v soutěži Nejkrásnější české knihy 1997 v kategorii vědecké a odborné literatury. Knihy, které buď napsal sám, nebo byl jejich spoluautorem, byly v letech 2009, 2010 a 2014 oceněny jako Excelentní monografie Univerzity Karlovy.

¹² Callender, dopis z 3. července 2020: „He was especially diligent in writing for the general public and this is something that I consider to be essential for academics.“

¹³ Svou přednáškovou činnost pro širší veřejnost zahájil ještě před ukončením studia, kdy oba končící studenti po onemocnění a následujícím úmrtí dr. Františka Váhaly převzali na přelomu let 1974 a 1975 jím připravený a zahájený cyklus přednášek pro pražské školy. Tyto přednášky, zahajované obvykle promítáním dvou krátkých dokumentárních filmů, se odehrávaly jak přímo ve školách, tak v různých kulturních zařízeních. Oba účastníci si ještě po desítkách let s úsměvem připomínali, jak je v kulturním domě Solidarita vítal velký nápis „Milé děti, Laurel a Hardy opět mezi Vámi“, který se ovšem samozřejmě týkal zcela jiné akce.

¹⁴ *Ilustrovaný encyklopedický slovník*, Praha: Academia 1980; *Malá československá encyklopedie*, Praha: Academia 1984–1987; Novotný a kol. 1986; Verner – Bareš – Vachala 1997, 2007; Malina a kol. 2009; Malina (ed.) 2011, 2012.

¹⁵ Navzdory již probíhající těžké nemoci zorganizoval v tomto časopise důstojné připomenutí stoletého výročí české egyptologie na podzim roku 2019 (*Dějiny a současnost* 9/2019).

Obr. 5 Poslední společný snímek obou dávných studentů egyptologie pořízený po téměř padesáti letech v únoru roku 2020 (Břetislav Vachala vpravo) (foto Nguyen Phuong Thao – Reflex) / Fig. 5 Both former students of Egyptology, photographed 50 years after they had met for the first time; the last official photograph of Břetislav Vachala (right) (photo Nguyen Phuong Thao – Reflex)

Po tři desetiletí,¹⁶ až do svého onemocnění, se podílel na výuce několika generací studentů egyptologie. Přednášel zejména základní jazykový kurs staré egyptštiny, věnovaný její druhé velké fázi, takzvané klasické egyptštině, ale i následující jazykovou fázi, novoegyptštinu. Mnoho z těch, kteří se pod jeho vedením učili znát první egyptská slova a psát první hieroglyfy, se pak stalo jeho kolegyněmi a kolegy v Českém egyptologickém ústavu nebo i jinde a patří dnes k předním egyptologům nejen u nás, ale i na Slovensku. Vedle toho připravil řadu specializovaných přednášek, věnovaných například staroegyptské literatuře, a významně se podílel i na kursu dějin a kultury starého Egypta, zejména na výkladu o období Nové říše.

Ačkoli obsáhlá bibliografie (Vachala 2017: 7–41) čítající téměř 600 položek svědčí o jeho mimořádné pílí a pracovitosti, nebyl Vachala v žádném případě suchým, otažitým učencem, zcela izolovaným od běžného života. Kromě péče o rodinu, kterou spojoval i se zálibou v cestování a zimní i letní turistice na horách u nás i v zahraničí, se po celý život zajímal o filatelii a pozornost věnoval i královéhradeckému fotbalu, jehož věrným fanouškem zůstal i poté, co se s rodinou natrvalo přestěhoval do Prahy.

K zájmu o poštovní známky a svět pošt ho přivedl jeho dědeček, vášnivý filatelista zaměřující se na poštovní známky a provoz Norska. Jeho vlastní zájem byl samozřejmě soustředěn především na egyptské známky od jejich prvních dokladů v polovině 19. století a stejně tak i staroegyptské náměty na poštovních známkách celého světa. Cílevědomě shromažďoval veškerou egyptskou známkovou produkci a ne jeden z jeho kolegů a přátel byl v dobách, kdy on sám nebyl v Egyptě, pověřen úkolem dojet do kanceláře v přizemí hlavní káhirské pošty

na náměstí Attaba a tam zakoupit soubor egyptských poštovních známek vydaných v předchozím roce. Byl také v kontaktu s řadou egyptských i českých sběratelů a obchodníků, od nichž získával jinde nedosažitelné přírůstky pro svou sbírku. Jako řádný filatelista se zajímal i o další prvky poštovního provozu, jako byla razítka, obálky prvního dne apod. Na toto téma napsal několik článků, v nichž čtenáře seznamoval s rozsahem egyptologických námětů v poštovní produkci (Vachala 1979d, 1986c, 1992e, 2000c, 2015d).

Po celý svůj život byl Vachala věrným příznivcem královéhradeckého fotbalu. Sice o tom nikdy nemluvil, ale dá se předpokládat, že ho k tomu přivedla skutečnost, že právě v době, kdy se žáci prvního stupně základní školy začínají ve větší míře rozhlížet po životě, získal v roce 1960 tehdejší Spartak Hradec Králové první (a zatím jediný) titul mistra fotbalové ligy. Vachala se ostatně sportu (i když nikoli fotbalu, ale volejbalu, k němuž ho přivedl jeho otec – mezinárodní rozhodčí v tomto odvětví) věnoval v dorosteneckém věku i aktivně.¹⁷ Jako student a ještě i řadu let později se v Hradci Králové několikrát ročně setkával s partou svých bývalých spolužáků a přátel při malém fotbálku. V době studií nevynechal téměř žádný zápas královéhradeckého klubu v Praze a čas od času jezdil v typickém černobíle pruhovaném dresu i na další venkovní zápasy, například do Plzně.

Celým svým založením byl Břetislav Vachala hluboký optimista. Všichni jeho přátelé, kolegové a spolupracovníci, ať už to bylo u nás, v Egyptě, nebo kdekoli jinde v zahraničí, ho znali vždy s úsměvem a dobrou náladou, spojenou s jeho typickým žertováním založeným obvykle na slovních hříčkách v češtině, arabštině nebo dalších jazycích, které ovládal. Jak vyjádřila jeho dcera

¹⁶ Jak už bylo řečeno jinde (Bareš 2019: 15), byli po roce 1975, kdy Vachala absolvoval FF UK, další studenti egyptologie na tuto fakultu přijati až ve zlomovém roce 1989.

¹⁷ Viz k tomu Židů (2017: 117 a 119).

při smutečním projevu na jeho pohřbu, byl sice bytostný introvert, ale pokud výslovně nechtěl, nikdy neseděl u stolu sám. Pro mnoho našich egyptských spolupracovníků, a to i pro několik generací prostých dělníků – kopáčů a nosičů košíků, o hlídačích nemluvě – byl po desetiletí neoddělitelně spjat s našimi archeologickými pracemi v Abúsíru, a pokud se sám některé výzkumné sezóny nezúčastnil, museli ostatní členové týmu odpovídat na desítky otázek, zda a případně kdy přijede, nebo jak se mu daří (obr. 4).

Jeho hluboký optimismus nezkalila ani dlouhá těžká nemoc, která mu zabránila dokončit či vůbec rozvinout řadu plánů a záměrů, na nichž až téměř do poslední chvíle pracoval. I tak zanechal rozsáhlé dílo, pozoruhodné svým objemem i kvalitou. Padesát let, které jako student a později jako vědecký pracovník věnoval egyptologii, představuje polovinu času, po který se tento vědecký obor u nás rozvíjel, a navždy je připomínají společné fotografie obou dávných studentů egyptologie pořízené v únoru tohoto roku, aniž kdo tušil, že jsou navěky poslední (obr. 5). Jeho podíl na úspěších a mezinárodním věhlasu české egyptologie je nepominutelný a navždy zůstane v paměti dalších generací.

LITERATURA:

- Balík, Michael – Vachala, Břetislav
1995 „Rekonstrukce staroegyptské hrobky; uplatnění principů památkové péče v Egyptě“, in: Jiroutek, Jiří – Kruml, Miloš – Kubelík, Martin (eds.). *Historická architektura. Věda, výzkum, praxe. Sborník k počtě Milana Pavlíka*, Praha: JALNA, s. 3–8.
- 1996 „Rekonstrukce staroegyptské hrobky“, *Stavba* 3/3, s. 56–59.
- 2000 „The scientific restitution of Ptahshepses' mastaba at Abusir – an ideal reconstruction“, in: Bárta, Miroslav – Krejčí, Jaromír (eds.). *Abusir and Saqqara in the Year 2000*, Praha: Academy of Sciences of the Czech Republic, Oriental Institute [Archiv orientální, Supplementa IX], s. 317–330.
- 2001 „Ideální rekonstrukce Ptahšepesovy mastaby v Abúsíru (EAR)“, in: Hašek, Vladimír – Nekuda, Rostislav – Unger, Josef (eds.). *Ve službách archeologie II. Přírodovědné metody v archeologii a antropologii*, Brno: Archeologický ústav AV ČR Brno, s. 175–185.
- Balík, Michael – Vachala, Břetislav – Macek, Karel
2002 *Mastaba. Objevování a rekonstrukce staroegyptské hrobky*, Praha: Grada.
- Balík, Michael – Vinař, Jan
1993 *Restoration of Islamic Monuments in Cairo. Methodical Study*, Prague: s. n.
- Bareš, Ladislav
2019 „Sto let výuky egyptologie v češtině“, *Pražské egyptologické studie* XXII, s. 5–20.
- Dvořák, Martin – Vachala, Břetislav
2007 „Restaurátorské práce v hrobce vezíra Kara v jižním Abúsíru (Egypt)“, in: Hašek, Vladimír – Nekuda, Rostislav – Ruttkay, Matej (eds.). *Ve službách archeologie II. Časopis věnovaný 65. narozeninám Prof. PhDr. Alexandra Ruttkaya, DrSc.*, Brno: Archeologický ústav AV ČR Brno, s. 192–200.
- Hašek, Vladimír – Maštera, Lubomír – Vachala, Břetislav
2011 „The Abusir Necropolis in Prospecting and Research“, *Študijné zvesti Archeologického ústavu SAV* 49, s. 83–114.
- Malina, Jaroslav a kol.
2009 *Antropologický slovník aneb co by mohl o člověku vědět každý člověk (s přihlédnutím k dějinám vědy a umění)*, Brno: Akademické nakladatelství CERM.
- Malina, Jaroslav (ed.)
2011 *Encyklopedie antropologie. První interaktivní mezinárodní encyklopedie antropologie / Encyclopaedia of Anthropology. First interactive international encyclopaedia of anthropology*, Brno: Masarykova univerzita.
- 2012 *Encyklopedie sexuality, erotiky a lásky všech kultur světa / Encyclopaedia of Sexuality, Eroticism and Love. All Cultures of the World*, Brno: Akademické nakladatelství CERM.
- Novotný, Bohumil a kol.
1986 *Encyklopédia archeológie*, Bratislava: Obzor.
- Procházka, Jaromír – Vachala, Břetislav
2003 „Surveying in Egyptology“, *Göttinger Miszellen* 192, s. 67–82.
- Strouhal, Eugen – Vachala, Břetislav – Vymazalová, Hana
2010 *Lékařství starých Egyptanů I. Staroegyptská chirurgie, péče o ženu a dítě*, Praha: Academia.
- 2017 *Lékařství starých Egyptanů II. Vnitřní lékařství*, Praha: Academia.
- 2014 *The Medicine of the Ancient Egyptians I. Surgery, Gynecology, Obstetrics, and Pediatrics*, Cairo – New York: The American University in Cairo Press.
- Vachala, Břetislav
1975 *Sociální postavení ženy v Egyptě za Staré říše (na základě napsů z Ptahšepesovy mastaby a dalších vybraných textů Staré říše)* (nepublikovaná diplomová práce).
- 1978a *Sociální postavení ženy v Egyptě za Staré říše (na základě vybraných textů ze Staré říše)* (nepublikovaná rigorózní práce).
- 1978b „Postavení egyptské královny ve Staré říši“, *Nový Orient* 33/7, s. 215–216.
- 1978c „Die Stele des Sebekhotep“, *Archiv orientální* 46, s. 36–37.
- 1978d „K poštovníctví ve starém Egyptě“, *Filatelie* 28/11, s. 337.
- 1979a „Ein neuer Beleg der Polygamie für das Alte Reich?“, *Zeitschrift für Ägyptische Sprache und Altertumskunde* 106/1, s. 87–88.
- 1979b „Ein weiterer Beleg für die Königin Repewetnebu“, *Zeitschrift für Ägyptische Sprache und Altertumskunde* 106/2, s. 176.
- 1979c „Výrobci základních materiálních hodnot v egyptské Staré říši“, *Nový Orient* 34/1, s. 27–28.
- 1979d „Profesor Zbyněk Žába“, *Zpravodaj Krajského muzea východních Čech (v Hradci Králové)* 5/2, s. 54–55.
- 1979e „K výročí egyptologa L. Borchardta“, *Lidová demokracie*, 12. 8. 1978, s. 5.
- 1980a „Ein interessantes Relieffragment mit Familienszene aus Abusir“, *Zeitschrift für Ägyptische Sprache und Altertumskunde* 107/1, s. 88.
- 1980b „Manželství v Egyptě ve Staré říši“, *Nový Orient* 35/5, s. 151–153.
- 1980c „Ein weiterer Grabkegel Mentuemhets“, *Zeitschrift für Ägyptische Sprache und Altertumskunde* 107/1, s. 87.
- 1980d „K. R. Lepsius – velký muž egyptologie“, *Lidé a země* 29/6, s. 549.

- 1981a „Neue Salbölpaletten aus Abusir“, *Zeitschrift für Ägyptische Sprache und Altertumskunde* 108/1, s. 61–67.
- 1981b „Ein Papyrusbehältnis in Osirisgestalt aus dem Náprstek Museum“, *Annals of the Náprstek Museum* 10, s. 213–217.
- 1981c „Mariette a Sakkára“, *Lidé a země* 30/2, s. 86–87.
- 1982a „Poštovní muzeum v Tunisu“, *Filatelie* 32/6, s. 186.
- 1982b „Neue Salbölpaletten aus Abusir – Addendum“, *Zeitschrift für Ägyptische Sprache und Altertumskunde* 109/2, s. 171.
- 1982c *Dávné písně lásky. Milostná lyrika starého Egypta*. Přebásnil M. Černík, podle doslovných překladů B. Vachaly, který knihu uspořádal a opatřil doslovem, vysvětlivkami a ediční poznámkou, Praha: Československý spisovatel – Klub přátel poezie.
- 1983 „Výročí G. B. Belzoniho“, *Lidé a země* 32/12, s. 561–563.
- 1984 „Die tschechoslowakischen Forschungen in Nubien – ein Beitrag zur Geschichte Nordostafrikas“, *Meroitica* 7, s. 554–556.
- 1985a „První český egyptolog“, *Nový Orient* 40/8, s. 246–248.
- 1985b „Pražští egyptologové v Káhiře“, *Vysoké školy v ČSSR* 3, s. 26–28.
- 1986a „Sarcophagi from Rock Tombs at Nag' el-Fariq“, in: Dehlin, Rita – Hägg, Tomas (eds.). *Sixth International Conference for Nubian Studies. Abstracts of Communications*, Bergen: Universitet i Bergen, s. 130–131.
- 1986b „Giovanni Kmínek-Szedlo, der erste tschechische Ägyptologe“, *Archiv orientální* 54, s. 86–91.
- 1986c „Poštovní muzeum v Káhiře“, *Filatelie* 36/9, s. 261–262.
- 1987a „Sarcophagi at Nag' el-Fariq (Egyptian Nubia)“, *Zeitschrift für Ägyptische Sprache und Altertumskunde* 114/2, s. 166–179.
- 1987b „A Note on Prices of Oxen in Dynasty V“, *Zeitschrift für Ägyptische Sprache und Altertumskunde* 114/1, s. 91–95.
- 1988 „Staroegyptská rakev s mumii v Gemerském muzeu“, *Obzor Gemera* 19/4, s. 243–246.
- 1989a „Egypt: Střední říše, Druhé přechodné období, Nová říše“, in: Pečírka, Jan (ed.). *Dějiny pravěku a starověku I*, Praha: Státní pedagogické nakladatelství, s. 266–287.
- 1989b „Literární odkaz starověkého Egypta a jeho zpřístupnění českému čtenáři Františkem Lexou“, in: kolektiv autorů. *František Lexa, zakladatel české egyptologie*, Praha: Univerzita Karlova [Acta Universitatis Carolinae: Philosophica et Historica. Velké osobnosti Filozofické fakulty Univerzity Karlovy 2], s. 67–89.
- 1989c *77 zajímavostí ze starého Egypta*, Praha: Albatros.
- 1990 „Die Kriegsgefangenen im Lichte der schriftlichen Quellen des Alten Reiches“, in: Schoske, Sylvia (ed.). *Akten des vierten Internationalen Ägyptologenkongresses München 1985. Band 4: Geschichte, Verwaltungs- und Wirtschaftsgeschichte, Rechtsgeschichte, Nachbarkulturen*, Hamburg: Helmut Buske Verlag [Studien zur Altägyptischen Kultur. Beiheft 4], s. 87–93.
- 1991a „Zur Frage der Kriegsgefangenen in Ägypten. Überlegungen anhand der schriftlichen Quellen des Alten Reiches“, in: Endesfelder, Erika (ed.). *Probleme der frühen Gesellschaftsentwicklung im alten Ägypten*, Berlin: Humboldt-Universität zu Berlin, Institut für Sudanarchäologie und Ägyptologie, s. 93–101.
- 1991b „Nejstarší egyptské životopisy“, *Nový Orient* 46/4, s. 7–10.
- 1991c „The Beginning of Egyptology in Czechoslovakia“, in: Govi, Cristiana Morigi – Curto, Silvio – Pernigotti, Sergio (eds.). *L'Egitto fuori dell'Egitto. Dalla riscoperta all'Egittologia (Atti del Convegno Internazionale, Bologna 26–29 marzo 1990)*, Bologna: Editrice CLUEB, s. 441–450.
- 1992a „Fragment einer Töpferszene aus der Ptahschepses-Mastaba“, *Göttinger Miscellen* 130, s. 109–112.
- 1992b „Der Vizekönig Merimose in Prag“, *Archiv orientální* 60, s. 337–338.
- 1992c „Morálne zásady starých Egyptanov“, *Historická revue (Bratislava)* 3/5, s. 4–5.
- 1992d *Moudrost starého Egypta*, Praha: KPK.
- 1992e „Egyptologie očima filatelie“, *Filatelie* 42/9, s. 344–345.
- 1993a „Verdiho ‚Aida‘ očima egyptologa“, *Nový Orient* 48/2, s. 40–43.
- 1993b „Die Biographie des Ptahschepses“, in: *Sesto Congresso Internazionale di Egittologia, Atti. Vol. II*, Torino: International Association of Egyptologists, s. 547–550.
- 1994a „Maat – ideál mravního řádu ve starém Egyptě“, *Nový Orient* 49/4, s. 127–131.
- 1994b *Pověsti a legendy faraónského Egypta*, Praha: KPK.
- 1995a „Evropa a Egypt – spolupráce v archeologii“, *Nový Orient* 50/3, s. 119–120.
- 1995b „Eine Darstellung des Senet-Brettspiels aus der Ptahschepses-Mastaba in Abusir“, *Göttinger Miscellen* 148, s. 105–108.
- 1995c „Nejstarší dochovaná mírová smlouva“, *Nový Orient* 50/1, s. 8–12.
- 1995d „Pocta průkopníku egyptologie“, *Nový Orient* 50/6, s. 240.
- 1996a „Petra – růžové město mrtvých“, *Lidé a země* 45/6, s. 354–357.
- 1996b „Největší bitva starověku“, *Nový Orient* 51/1, s. 9–13.
- 1996c „Egypt objektivem Milana Zeminy“, *Nový Orient* 51/10, s. 389–391.
- 1997a „Láska – součást harmonického života ve starém Egyptě“, *Univerzitní noviny. List Masarykovy univerzity a Nadace Universitas Masarykiana* 4/1, s. 17–20.
- 1997b „Královna Nefertari – ‚Nejkrásnější mezi všemi‘“, *Nový Orient* 52/6, s. 50–54.
- 1997c „Zachráněné památky starověké Nubie“, *Nový Orient* 52/8, s. 286–289.
- 1997d „Núbijská plavba snů“, *Lidé a země* 46/6, s. 351–355.
- 1997e *Mír na Nilu. První mírová smlouva a její pozadí*, Praha: Makropulos.
- 1998a „Jemen, Šťastná Arábie“, *Lidé a země* 47/3, s. 132–137.
- 1998b „Pod súdánskými pyramidami v Meroe“, *Lidé a země* 47/8, s. 482–485.
- 1999a „Jemenské věžové domy“, *Lidé a země* 48/9, s. 559–561.
- 1999b „Dávná Nubie opět promlouvá“, *Lidé a země* 48/10, s. 624–627.
- 1999c „Výročí objevení Rosettské desky“, *Lidé a země* 48/7, s. 436–438.
- 2000a *Nejstarší literární texty v nekrálovských hrobkách egyptské Staré říše*, Brno: NAUMA.
- 2000b „Forty Years of Czech Archaeological Excavation in Egypt / 40 ‘amman min at-tankīb“, *Miṣr al-mahrūsa / Impressions of Egypt* 3, s. 76–91.
- 2000c „Ägyptologie auf den Briefmarken der Welt“, *Göttinger Miscellen* 174, s. 105–110.
- 2001a „Eine neue Marktszene aus der 5. Dynastie“, *Göttinger Miscellen* 184, s. 75–79.
- 2001b „Egypt“, in: Pečírková, Jana a kol. *Dějepis 6. Pravěk a starověk*, Praha: Scientia, s. 41–52.

- 2001c „The Tradition of Czech Egyptology / Traditionsreiche Egyptologie“, *The Heart of Europe / Im Herzen Europas* 8/3, s. 8–11.
- 2001d *Starí Egypťané*, Praha: Libri.
- 2002a „Starověký Egypt“, *Univerzitní noviny. List Masarykovy univerzity a Nadace Universitas Masarykiana* 9, I: č. 2, s. 32–41, II: č. 3, s. 22–30, II: č. 4, s. 27–34, IV: č. 5, s. 34–42, V: č. 6, s. 16–23.
- 2002b „Zwei Hundenamen aus Abusir“, *Göttinger Miszellen* 190, s. 83–87.
- 2002c *Guide des sites d'Abousir*, Le Caire: Institut français d'archéologie orientale.
- 2003a „Starověký Egypt“, in: Malina, Jaroslav a kol. *Kruh prstenu. Světové dějiny sexuality, erotiky a lásky od počátků do současnosti*, Brno: Akademické nakladatelství CERM, s. 14–59.
- 2003b „Das älteste Liebeslied?“, in: Kloth, Nicole – Martin, Karl – Pardey, Eva (eds.). *Es werde niedergelegt als Schriftstück. Festschrift für Hartwig Altenmüller zum 65. Geburtstag*, Hamburg: Helmut Buske Verlag [Studien zur Altägyptischen Kultur. Beiheft 9], s. 429–431.
- 2003c *Milostné písně starého Egypta*, Praha: Set Out.
- 2004a *Die Relieffragmente aus der Mastaba des Ptahschepses in Abusir*, Prague: Set Out [Abusir VIII].
- 2004b „Salbölpaletten aus Abusir-Süd“, *Göttinger Miszellen* 199, s. 89–94.
- 2004c „Pobyt a odchod Izraelců z Egypta. Nové pohledy na biblický exodus“, *Vesmír* 83/1, s. 19–24.
- 2004d „Ještě jednou k otázce exodu“, *Vesmír* 83/6, s. 355–356.
- 2004e „Výzkumy českých egyptologů v Abúsíru / The Explorations of Czech Egyptologists at Abusir“, in: Benešová, Hana – Vlčková, Petra (eds.). *Abúsír. Tajemství pouště a pyramid / Abusir. Secrets of the Desert and the Pyramids*, Praha: Národní muzeum, s. 18–27.
- 2004f „The Tomb of Inti at Abusir South“, in: *IXe Congrès International des Égyptologues, Grenoble, 6–12 Septembre 2004. Résumés des communications*, Grenoble, s. 118.
- 2005a „Postavení egyptské královny“, *Pražské egyptologické studie. Suplementa* 2004. *Staroegyptské královny. Jejich životy a doba*, s. 9–12.
- 2005b „Ein Uschebti des Zeichners Parahotep aus Deir el-Medineh“, *Göttinger Miszellen* 205, s. 103–109.
- 2005c „Vešebt kresliče Parahotepa z Dér el-Medíny“, *Pražské egyptologické studie* IV, s. 1–4.
- 2005d „Ani princezna Meketatón nepřišla. Tajemství rodiny faraona Achnatóna trvají“, *Vesmír* 84/6, s. 340–343.
- 2005e „The Czech Participation in the UNESCO Campaign in Nubia, an Outline of Results“, in: Daoud, Khaled – Bedier, Shafia – Abd el-Fatah, Sawsan (eds.). *Studies in Honor of Ali Radwan. Vol. II*, Cairo: Supreme Council of Antiquities [Supplément aux Annales du Service des antiquités de l'Égypte 34], s. 389–391.
- 2005f *Abúsír. Staroegyptské královské pohřebiště*, Brno: NAUMA.
- 2006a „Dopis kárané manželky sestře“, *Pražské egyptologické studie* V, s. 1–4.
- 2006b „Tabulky posvátných olejů z jižního Abúsíru (Egypt)“, in: Hašek, Vladimír – Nekuda, Rostislav – Ruttkay, Matej (eds.). *Ve službách archeologie VII. Sborník věnovaný 85. narozeninám Doc. PhDr. Karla Valocha, DrSc.*, Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, s. 465–471.
- 2006c „První obeplutí Afriky. Zapomenutá fénická plavba“, *Vesmír* 85/11, s. 683–685.
- 2006d „Přírodovědecké metody ve službách archeologie“, *Dějiny a současnost* 28/8, s. 7.
- 2007a „Starověký Egypt“, in: Malina, Jaroslav a kol. *Kruh prstenu. Světové dějiny sexuality, erotiky a lásky od počátků do současnosti I. „Celý svět“ kromě euroamerické civilizace*, Brno: Akademické nakladatelství CERM, s. 421–467.
- 2007b „Manželky, matky a královny. O postavení ženy ve starém Egyptě“, *Dějiny a současnost* 29/2, s. 20–23.
- 2007c „Obřízka ve starém Egyptě. Ikonografické a textové doklady“, *Vesmír* 86/10, s. 660–664.
- 2008 „Fifty Years of the Czech Institute of Egyptology, Charles University in Prague and Cairo“, in: Hašek, Vladimír – Nekuda, Rostislav – Ruttkay, Matej (eds.). *Ve službách archeologie 2. Časopis věnovaný 75. narozeninám PhDr. Zlatice Čilinskej, DrSc.*, Brno – Nitra: Tiskárna Helbich, Geopek – Archeologický ústav, Slovenská akadémia vied, s. 265–273.
- 2009a *Staroegyptská kniha mrtvých*, Praha: Dokořán.
- 2009b „Domácí mazlíčci ve starém Egyptě a jejich jména“, *Ve službách archeologie / In Service to Archaeology. Odborný čtvrtletník* 3/1, s. 112–120.
- 2010a „Cesta Sebekhotepovy stély ... a Sternbergů“, *Pražské egyptologické studie* X, s. 83–85.
- 2010b „Domácí mazlíčci ve starém Egyptě“, *Nový Orient* 65/4, s. 26–29.
- 2010c „Jiná láska ve starém Egyptě. Postoj Egypťanů k homosexualitě“, *Vesmír* 89/2, s. 124–127.
- 2011a „Der Brief einer gescholtenen Ehefrau an ihre Schwester (O Prag 1826)“, in: Callender, Vivienne Gae – Bareš, Ladislav – Bárta, Miroslav – Janák, Jiří – Krejčí, Jaromír (eds.). *Times, Signs and Pyramids. Studies in Honour of Miroslav Verner on the Occasion of His Seventieth Birthday*, Prague: Faculty of Arts, Charles University, s. 423–427.
- 2011b „Der Weg der Stele des Sebekhotep ... und die Sternbergs“, *Göttinger Miszellen* 228, s. 107–111.
- 2011c „H+Z und Zakaria Ghoneim“, *Göttinger Miszellen* 231, s. 101–105.
- 2012a „Koptské idoly plodnosti“, *Anthropologia Integra. Časopis pro obecnou antropologii a příbuzné obory / Journal for General Anthropology and Related Disciplines* 3/1, s. 23–29.
- 2012b „Die Stele des *wab*-Priesters Ptahanch und des Schreibers Ipepi“, *Göttinger Miszellen* 234, s. 107–112.
- 2012c „Tetování ve starém Egyptě – hledání boží ochrany a krásy“, *Vesmír* 91/10, s. 562–565.
- 2012d „Nejstarší výroba vína“, *Vesmír* 91/11, s. 628–629.
- 2013a „Hesire – první zubní lékař v dějinách“, *LKS – Časopis české stomatologické komory* 23/1, s. 22.
- 2013b „Bezbolestná stomatologická praxe na náměstí“, *LKS – Časopis české stomatologické komory* 23/7–8, s. 164.
- 2014a „Včely a med ve starém Egyptě. Dary slunečního boha Rea“, *Vesmír* 93/4, s. 234–237.
- 2014b „Denonova ‚Cesta do Egypta‘“, *Dějiny a současnost* 36/5, s. 32–36.
- 2015a „Hrozba rozvodem ve starém Egyptě (Pražské hieratické ostrakon se soukromým dopisem)“, *Anthropologia Integra. Časopis pro obecnou antropologii a příbuzné obory / Journal for General Anthropology and Related Disciplines* 6/1, s. 45–49.
- 2015b „Faraon včelařem?“, *Včelařství* 68/1, s. 24–25.

- 2015c „Altägypten mit den Augen des Architekten Jan Letzel (1905–1906)“, *Göttinger Miszellen* 245, s. 95–105.
- 2015d „Památky starověké Nubie na známkách světa“, *Pražské egyptologické studie* XIV, s. 41–44.
- 2017a *Bibliografie 1975–2017*, Bratislava: Cicero.
- 2017b „Bibliografie Zbyňka Žáby“, *Pražské egyptologické studie* XVIII, s. 2–7.
- 2017c „Profesor Zbyněk Žába (1917–1971): stručný životopis“, *Pražské egyptologické studie* XVIII, s. 8–11.
- 2017d „Staroegyptská krásná literatura v Žabových překladech“, *Pražské egyptologické studie* XVIII, s. 27–32.
- 2017e „Professor Zbyněk Žába“, *Prague Egyptological Studies* XIX, s. 81–83.
- 2017f „Staroegyptský stomatologický text“, *LKS – Časopis české stomatologické komory* 27/11, s. 142–143.
- 2020 *Ebersův staroegyptský lékařský papyrus*, Praha: Academia.
- v tisku a „Der ‚Grüne‘ Naos des Ahmose (Ein altägyptisches Spolium im mittelalterlichen Kairo)“, in: Bárta, Miroslav – Coppens, Filip – Krejčí, Jaromír (eds.). *Abusir and Saqqara in the Year 2020*, Prague.
- v tisku b „Sarcophagi from rock tombs at Nag’ el-Fariq (Egyptian Nubia reconsidered)“, *Actes du 14e Congrès International des Études nubiennes, Musée du Louvre – Université Paris-Sorbonne*, Paris.
- Vachala, Břetislav – Balík, Michael
- 2000 „The Ideal Restitution of the Mastaba of Ptahshepses at Abusir“, in: Hawass, Zahi A. – Jones, Angela Milward (eds.). *Eighth International Congress of Egyptologists, Cairo. 28 March – 3 April 2000, Abstracts of Papers*, Cairo: American University in Cairo Press, s. 187–188.
- Vachala, Břetislav – Faltings, Dina
- 1995 „Töpferei und Brauerei im AR – ein Relieffragment aus der Mastaba des Ptahshepses in Abusir“, *Mitteilungen des Deutschen Archäologischen Instituts, Abteilung Kairo* 51, s. 281–286.
- Vachala, Břetislav – Procházka, Jaromír
- 2003 „Surveying in Egyptology“, *Archaeologia Polona* 41 (Special theme: Archaeological prospection), s. 281.
- Vachala, Břetislav – Svoboda, Jiří
- 1989a „Die Steinmesser aus Abusir. Ein Artefakt aus der Sicht von zwei historischen Disziplinen“, *Zeitschrift für Ägyptische Sprache und Altertumskunde* 116/2, s. 174–181.
- 1989b „Kamenné nože z Abúsíru (EAR), artefakt v pohledu dvou historických disciplín“, *Archeologické rozhledy* 41/4, s. 361–367, 473–475.
- Vachala, Břetislav – Švec, Mojmír
- 1989 „Geodetická dokumentace objektů odkrytých Čs. egyptologickým ústavem UK v Abúsíru (EAR)“, in: Hašek, Vladimír (ed.). *Geofyzika v archeologii a moderní metody terénního výzkumu a dokumentace*, Brno: Archeologický ústav ČSAV, s. 307–311.
- Verner, Miroslav – Bareš, Ladislav – Vachala, Břetislav
- 1997 *Ilustrovaná encyklopedie starého Egypta*, Praha: Univerzita Karlova.
- 2007 *Encyklopedie starověkého Egypta*, Praha: Libri.
- Židů, Václav
- 2017 *Historie královéhradeckého volejbalu*, Hradec Králové: Královéhradecká unie sportu.

Ladislav Bareš

Český egyptologický ústav, Filozofická fakulta, Univerzita Karlova
ladislav.bares@ff.cuni.cz